

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Милена Шушулова-Павлова, преподавател в Нов български университет, департамент „Музика“ – професионално направление 8.3 Музикално и танцово изкуство, научна специалност Музикознание и музикално изкуство (05.08.02)

за дисертационния труд на

СВЕТЛИНА ИЛИЕВА ТЕРЗИЕВА-АНГЕЛОВА

докторант в НБУ, департамент „Музика“ – София,

на тема:

**МЛАДЕЖКИТЕ СИМФОНИЧНИ ОРКЕСТРИ – СВЕТОВНИ И
НАЦИОНАЛНИ ПРАКТИКИ И МОДЕЛИ**

за присъждане образователна и научна степен „ДОКТОР“

в професионално направление 8.3 Музикално и танцово изкуство,

научна специалност Музикознание и музикално изкуство (05.08.02)

Биографични данни на кандидата

Светлина Илиева Терзиева – Ангелова в периода 2010 –2012 завършва магистратура „Управление на културата“ в департамент „Публична администрация“ на Нов български университет. А преди това (1986-1991) взима диплома за магистър по цигулка в Национална музикална академия „Проф. Панчо Владигеров“. От 2013 година е докторант в докторска програма „Музика“ на департамент „Музика“ в Нов български университет. От 1.07.2016 до 30.01.2017 тя е и.д. директор на Софийска филхармония. В периода 5.01.2015 – 30.06.2016 е мениджър „Управление на творческата дейност“ на Софийска филхармония. От 1.09.2012 до 20.12.2014 Светлина изпълнява длъжността директор на програма „Фортисимо Фамилия“. От 1.03.2003 досега, заедно с всичко казано преди това тя е и артист-оркестрант и солист в Софийска филхармония. Освен това тя е дипломиран медиатор, общува с чуждестранни солисти, диригенти, артисти, фирми, посолства. Работи ефективно в колектив. Активна е при планиране, координация, управление и администриране на хора и организации. Управлява бюджети, ръководи големи групи от хора в областта на културата. Специалист е по създаване на творчески продукти – концерти, спектакли и т.н.

ПУБЛИКАЦИИ по темата на дисертационния труд

Светлина Терзиева-Ангелова представя шест публикации по темата на дисертационния труд:

1. Терзиева-Ангелова, С. (2014) Ползите от ансамбловите и оркестрови занимания за когнитивното, психологическо и социално развитие на младите хора. Опитът на венецуелската Ел Система. – В: *Млад научен форум за музика и танц 2013*. София, НБУ.
2. Терзиева-Ангелова, С. (2015) Практики и модели на детските и образователни концерти на оркестрите в САЩ и Англия. – В: *Млад научен форум за музика и танц 2014*. София, НБУ.
3. Терзиева-Ангелова, С. (2017) Венецуелската програма Ел Система – музикална или социална иновация. – В: *Млад научен форум за музика и танц 2016*. София, НБУ.
4. Терзиева-Ангелова, С. (2018) Разпространението на венецуелската музикално-образователна програма Ел Система в САЩ и Англия. – В: *Млад научен форум за музика и танц 2017*. София, НБУ.
5. Терзиева-Ангелова, С. (2019) Реформите в образованието по музика в Англия през периода 1988 – 2012 като модел на успешна културна и образователна стратегия. – В: *Млад научен форум за музика и танц 2018*. София, НБУ.
6. Терзиева-Ангелова, С. (2019) Модел за изграждане и развитие на младежки симфонични оркестри в България. – В: *Млад научен форум за музика и танц 2019*. София, НБУ (под печат).

Публикациите доказват сериозността и научната ангажираност на докторантката към темата на дисертацията. Те са достатъчни, за да популяризират теоретичната разработка и да предизвикат обществен интерес.

Дисертационен труд МЛАДЕЖКИТЕ СИМФОНИЧНИ ОРКЕСТРИ – СВЕТОВНИ И НАЦИОНАЛНИ ПРАКТИКИ И МОДЕЛИ е обсъден и предложен за защита на 24.06.2019 на заседание на Съвета на Департамент „Музика“ на НБУ. Текстът се състои от увод, пет глави, заключение и цитирана литература, общо 424 страници. Цитираната литература включва 308 заглавия, от които 34 на кирилица и 274 на латиница.

Значимост на изследвания проблем в научно и научно-приложно отношение

Дисертационният труд разглежда увеличаващите се тревожни статистики, които сочат, че голяма част от младите хора в България растат в непривилегирани условия, отпадат рано от училище, не могат да се впишат в пазара на труда поради липса на квалификация и не се интегрират в обществото. Дисертационният труд представя опита на Венецуела, Англия и САЩ, които постигат забележителни резултати в приобщаването на младите чрез музикални и оркестрови занимания не само към музикалното изкуство, но и към обществените и социалните ценности. В процеса на подготовката на изследването докторантът констатира още един важен проблем – все по-намаляващия брой на деца и младежи, свирещи на оркестрови музикални инструменти в България. Този факт поставя под заплаха възпроизводството на професионалните оркестри в България. Поради важността на този въпрос, в настоящия текст се предлагат нови за България форми на групови музикални занимания. Прилагането им ще позволи обучението на голям брой деца в училищна възраст и създаването на условия за появата на множество младежки състави в цялата страна. **Обект** на дисертационния труд са младежките симфонични оркестри в България и по света, и по-конкретно в Англия, САЩ и Венецуела. **Предмет** на изследването са разнообразните практики на тези състави, които ако се адаптират спрямо местните възможности и условия, биха могли да послужат за модел, както и да създадат база за развитие на любителското музикално изкуство в България, което винаги е било почвата, на която израства високото професионално изкуство.

Точно формулирани цели и задачи на дисертацията

Цел и задачи на изследването са идентифицирането на практики и модели, които биха могли да ревитализират младежките симфонични оркестри в България чрез занимания, с които младите хора да бъдат приобщавани към музикалното изкуство. Постигнето им ще стане чрез следните **задачи**: *Първо*, да бъде направен преглед на публикации в някои от най-авторитетните научни издания, които доказват по безспорен начин многобройните академични, когнитивни, творчески, социални и емоционални ползи от свиренето на музикален инструмент и участието в оркестрови занимания (*глава първа*). *Второ*, да бъдат представени някои аспекти от образователните системи и политики, подкрепящи музикалното образование в САЩ и Англия, както и дейностите на фондации и асоциации, подпомагащи развитието на младежките оркестри в тези страни (*глава втора*). *Трето*, да се опишат практики на младежки симфонични оркестри в Англия и САЩ (*глава втора*). *Четвърто*, да бъдат описани и анализирани интересните и недостатъчно познати за България музикалнообразователни практики на придобилата широка известност венецуелска система за развитие на младежките оркестри – *El Sistema* (*трета глава*). *Пето*, да се представят някои от създадените на основата на *El Sistema* оркестрови програми в САЩ и Англия (*трета глава*). *Шесто*, да бъде направен опит за изчерпателен преглед на модела на музикално образование, зададен със Закона за предучилищното и училищно образование от 2016 г., както и историческите и съвременните практики на младежките симфонични оркестри в България с цел извличане и запазване на ценния опит и знания, които са се натрупали през годините. *Седмо*, информацията да бъде структурирана и анализирана, въз основа на събраните материали да бъдат обобщени световните и националните практики и модели, и да бъдат изведени онези добри примери, които в перспектива могат да бъдат модел за развитие на младежкото оркестрово дело у нас. Изключително амбициозно поставена теза, която авторката научно доказва и търси решения на национално и институционално ниво.

Степен на познаване на състоянието на проблема и съответствие на използваната литература

Изследването е задълбочено и достатъчно сериозно и мащабно. В него се застъпва **тезата**, че оркестровите занимания са изключително полезни за академичното, когнитивното, социалното и емоционалното израстване на младите хора, могат да ревитализират, разширят и обогатят с практически творчески дейности общообразователното музикално образование в България, както и да допринесат за социалното включване и трансформация на младежите в риск като елемент от последователна и устойчива стратегия за социално и културно развитие. Новият Закон за предучилищно и училищно образование от 2016 г. дава възможности в българските общообразователни училища, училищата с профилирана и разширена подготовка и в специализираните училища по култура децата да получават по-пълноценно

надграждащо музикално образование чрез въвеждане на групови обучения по музикални инструменти, както и възможности за ансамблови и оркестрови занимания чрез въвеждане на опита на английския Национален план за музикално образование и на елементи от венецуелската програма *El Sistema*. За изпълнение на целите и решаване на задачите на изследването са използвани следните основни методи: проучване, цитиране на научни изследвания и практики, описание, анализ, интерпретация на събраната информация, синтезиране и създаване на модел. Текстът се основава на голям брой литература. В първата глава са цитирани основно статии, публикувани в авторитетни научни списания – *American Journal of Education, Journal of Research in Music Education, Psychology of Music, British Journal of Music Education, Science, Music Educators Journal* и др. на английски, руски и български език за влиянието на музиката и оркестровите занимания върху младите хора. Основа на втора и трета глава са нормативни документи; доклади и програмни материали на правителствата и държавните агенции, ангажирани с музикалното образование в Англия, САЩ и Венецуела; статии от интернет сайтове; дисертационни трудове от английски и американски университети; книги на английски език. Основни за четвърта и пета глава са нормативни документи като Законът за предучилищно и училищно образование от 2016 г. и наредби на МОН, както и монографии и статии на известни български учени, които имат пряко или косвено отношение към темите, които се разглеждат, интернет източници на български език и др.

Наличие на обоснован и разработен теоретичен модел на изследването

Най-важната част от този дисертационен труд е петата глава, която обобщава описаните практики и модели на младежки оркестри във Венецуела, Англия и САЩ и предлага нов модел на надграждащо музикално образование. Представя се и малко познатата нова теория за човешката мотивация на харвардските учени Лоурънс и Нория, която е в подкрепа на идеята за оркестровите занимания като начин за задоволяване на естествените подтици, движещи човешкото поведение. След анализ на българската образователна система в нейните разновидности, докторантът доказва своята теза за възможности за внедряване на опита на английския план за Национално музикално образование и опита на *In Harmony Sistema England*, поради отвореността и гъвкавостта на новия Закон от 2016 у нас за инициативи, които да способстват за развитието на учениците. **Идейният проект на Модел за изграждане и развитие на младежки симфонични оркестри в България**, който предлага Светлана Терзиева-Ангелова, се базира на опита на английския Национален план за музикално образование и на елементи от венецуелската програма *El Sistema*. Той предполага въвеждането на методика за групови обучения на музикални инструменти. Прилагането му ще позволи обучението на голям брой деца в училищна възраст и създаването на условия за появата на множество младежки състави в цялата страна. Моделът прави конкретни препоръки към различни аспекти на оркестровите занимания като: възраст на участниците, провеждане на репетиции, репертоар, схеми за осигуряване на инструменти, концертна дейност, провеждане на майсторски класове, семинари и летни лагери, участия във фестивали. Съществен фактор за успеха на програмите ще е тяхната адаптивност спрямо местните особености – в зависимост от обстоятелствата, акцентът може да е върху личните ползи от музикалните занимания или върху постигането на социални резултати, чрез осъществяването на музикални постижения. Докторантът препоръчва пилотни проекти, които да се проследят внимателно, за да се идентифицират и изследват техните основните ползи и предимства. Успехът на пилотните програми би позволил разпространение на музикалното обучение в цялата страна.

Качествените програми за подрастващи могат да доведат до подобряване на техните образователните постижения, на емоционалното и поведенческо благополучие. Те формират здравословни навици, добри умения за вземане на решения, успешни образователни преживявания и здрави връзки със семействата и приятелите. Оркестровите занимания осигуряват достъп на децата и до успешни поведенчески модели на възрастните; подкрепят ориентацията им към постиженията и самоефикасността; осигуряват възможност да практикуват саморегулация; предлагат подкрепа за топли и ефективни отношения с връстниците; развиват свързаността вътре и около семейството с формалните и неформални обществени групи, които го обкръжават. Наблюдавайки ползите и благоприятните ефекти от съвместното практикуване на музика, с течение на времето младите хора започват да го смятат за основна необходимост и за основно човешко право.

Коректност при цитирането на представителен брой автори

Светлина Илиева Терзиева-Ангелова е коректен учен, който има широк поглед върху богата библиография и източници: 308 заглавия, от които 34 на кирилица и 274 на латиница. Бих казала, че едно от най-ценните неща в труда е личният опит на докторанта, личните срещи и пътувания извън България до страните, личните наблюдения и пристрастност към подрастващото поколение и отношението му към музикалната ансамбловост в България.

Наличие на собствен принос

Като приноси на изследването могат да бъдат посочени следните моменти:

1. За първи път в България се представя достатъчно изчерпателна извадка от научни изследвания, които обхващат академичните, когнитивните, творческите, социалните и емоционалните въздействия на свиренето на музикален инструмент и участието в музикален ансамбъл.
2. Представена е информация за политиките за музикално образование в Англия за периода 1988 – 2018 г., дейности на английските *Music Education Hubs* (Музикалнообразователни центрове) и практики на младежки оркестри, функциониращи в различни области на Англия, реализиращи алтернативни варианти за приспособяване на оркестровата практика към местните условия.
3. Изследвани са политики и дейности на институции в САЩ, подкрепящи музикалното образование, както и опит за основа на издграждане на нов и съвременен модела на музикално образование в България.
4. Описани и изследвани са наблюденията на докторанта върху практики на младежки оркестри в Лос Анжелис и Ориндж Каунти. Част от информацията е събрана чрез интервюта с ръководителите на тези състави, което смятам за особено приносно.
5. Описани и анализирани са интересни и малко познати за България музикалнообразователни практики на придобилата широка известност венецуелската система за развитие на младежките оркестри *El Sistema* и създадените на основата на нея оркестрови програми в САЩ и Англия,
6. Направен е изчерпателен преглед на модела на музикално образование, зададен със Закона за предучилищното и училищно образование от 2016, който дава нови възможности за надграждащо обучение по музикални инструменти и оркестрово свирене в българските общообразователни училища.
7. Разгледани са и възможностите за оркестрови занимания извън училищната система в рамките на: предвидената подкрепа за личностно развитие на децата и учениците, интеграция на деца и ученици от етническите малцинства, младежките информационно-консултантски центрове, целевата финансова подкрепа на регионални културни дейности, проекти и прояви в областта на любителското творчество, читалищата.
8. Представени са исторически и съвременни практики на младежки симфонични оркестри в България (Детско-юношеска филхармония „Пионер“ и Младежка филхармония „София“) с цел извличане и запазване на ценния опит и знания, които са натрупани през годините.
9. Въз основа на добрите чуждестранни практики е представен идеен проект на авторски *Модел за изграждане и развитие на младежки симфонични оркестри в България*. Той предполага въвеждането на методика за групови обучения на музикални инструменти, която е малко позната в България и се използва само в единични частни образователни центрове. Ефектът му е разгледан като възможност за възраждането на младежкото оркестрово изкуство у нас.

Оценка на съответствието на автореферата с основните положения и приносите на дисертационния труд.

Авторефератът отговаря на дисертацията и коректно предава характера на научния текст на докторската работа.

Лични качества на автора (ако рецензентът го познава)

Познавам достатъчно Светлина Терзиева-Ангелова. Тя е последователна, работлива, отговорна, разглежда проблемите мащабно и дълбочинно. Работата по темата е огромна. Направените извадки са от изключително значение въобще за развитието на музикалната култура и

образование в България. Горещо препоръчвам този труд да бъде отпечатан и продължен с по-нататъшни активности, които бих подкрепила изцяло. Поздравления за успеха на докторанта, както и на нейния научен ръководител – проф. Елисавета Вълчинова-Чендова, д.н.

Мнения, препоръки и бележки

Нямам.

В заключение ще завърша със следната оценка:

Дисертационният труд на **Светлина Илиева Терзиева-Ангелова** – **МЛАДЕЖКИТЕ СИМФОНИЧНИ ОРКЕСТРИ – СВЕТОВНИ И НАЦИОНАЛНИ ПРАКТИКИ И МОДЕЛИ**, заедно с носените от него приноси с научни и научни-приложни качества, активността ѝ – изяви, публикации, срещи, интервюта, смятам достатъчни, за да дам своята положителна оценка и да предложа на уважаемото научното жури да присъди образователната и научна степен „доктор” по професионално направление 8.3 Музикално и танцово изкуство, научна специалност Музикознание и музикално изкуство (05.08.02) на Светлина Терзиева-Ангелова, според изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България.

19.9.2019

София

Проф. д-р Милена Шушулова-Павлова